

РОБОТА З ДИТЯЧОЮ КНИЖКОЮ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Зрожевська Алла Якимівна,
Потоцька Тетяна Федорівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
м. Бердянськ, Україна

Постановка проблеми. Художня література традиційно розглядається як важливий засіб виховного впливу на особистість дитини-дошкільника. І це не випадково, оскільки її вважають скарбницею культури, джерелом реальних знань та сильних вражень, ознайомлення з незвичним, фантастичним. О.Кононко цілком справедливо називає книжку хоча й не головним, проте важливим учителем, провідником по життю. Вона пише: «Стара й сучасна, вітчизняна та зарубіжна, різна за жанрами, ілюстрована, дитяча і доросла – вона важливий складник дитячої субкультури, її уособлення і натхнення» [8, 98].

Сучасні дослідження відносять книжку і читання до агентів соціалізації, оскільки за допомогою читання людина «входить у культуру», розуміє, які події можуть з нею відбутися і як можна вийти з певної життєвої ситуації. Крім того, існує думка, що у відомих і популярних історіях і казках у рамках певної культури приховані найбільш домінуючі життєві сценарії. Читач чи слухач, проникаючи в текст, ніби підкоряється йому, робить спробу в подальшому відтворювати ці сценарії у власному житті. Результатом залучення дитини до читання книжок є облагородження її серця, удосконалення розуму, розвиток емоційної сфери. Крім того, книжка допомагає дитині оволодіти мовленням – ключем до пізнання оточуючого світу природи, речей, людських відносин, бо, як відомо, читання є одним із чотирьох видів мовленнєвої діяльності людини.

Але в останні роки спостерігається падіння інтересу до книжки, до читання загалом, втрачається усвідомлення пріоритетної ролі книжки в людському житті. Знижується роль сім'ї у залученні дитини до читання. Сьогодні дорослих все більше цікавлять комп'ютерні технології, а читання для дітей і самими дітьми замінюється переглядом телепередач. За результатами опитування, тільки 17% батьків дошкільників беруть участь у формуванні читацької культури своїх дітей, 60% не читають дітям зовсім. Такі дані дають підстави зробити невтішний висновок, що читання перестає бути національним пріоритетом. Саме тому в суспільстві гостро постає проблема літературної освіти дітей, формування в них умінь повноцінної читацької діяльності, а звідси - і проблема готовності дошкільних навчальних закладів, родини, батьків і вихователів до роботи з дитячою книжкою, до розвитку в дітей стійкого інтересу до літератури, читання, формування в них початкових уявлень про роль книжки в житті людини і потреби жити з книжкою, спілкуватися з нею.

Комплекс питань, пов'язаних із визначенням змісту роботи, завдань, форм, методів, прийомів ознайомлення дошкільників із художньою літературою розглянуто в працях А.Богуш, Н.Гавриш, Л.Гурович, А.Виноградової, Р.Жуковської, Н.Карпинської, М.Коніної, О.Лещенко, О.Ушакової та інших. Особливості сприймання дітьми змісту художніх творів розкрито в дослідженнях психологів О.Запорожця, Д.Ельконіна, О.Никифорової, С.Рубінштейна, П.Якобсона та інших. Завдання дитячої літератури, її специфіка розглядалися також у працях К.Чуковського, С.Маршака, С.Михалкова та інших поетів і письменників. Заслуговує на увагу цінний для педагогів висновок С.Маршака щодо основної мети ознайомлення дітей з літературою, а саме - формування майбутнього «талановитого читача», літературно освіченої людини.

Мета даної статті – показати місце дошкільного навчального закладу у процесі формування майбутнього читача та визначити деякі умови, що сприятимуть ефективному формуванню в дітей читацької діяльності, вихованню в них стійкого інтересу до книжки, до літературного читання.

Виклад основного змісту. Аналіз наукових праць не дає однозначної відповіді на запитання "Що являє собою ідеал літературно освіченої людини, талановитого читача?" Однак у дослідженнях психологів, літературознавців, педагогів визначено основні риси повноцінного естетичного сприймання художньої літератури. Таке сприймання передбачає розуміння не тільки сюжету твору, але й концепції, авторського задуму, авторського світогляду та ставлення до подій, героїв, їхніх переживань, почуттів, здатність історично і критично осмислювати твір, проникати в систему мислення автора, а інколи і посперечатися з ним. Психолог О.Никифорова виділяє такі критерії повноцінного сприймання художньої літератури, як уміння читача впевнено відрізнити художній твір від нехудожнього, уміння в деталях оцінити форму літературного твору, здатність до сприймання метафоричної мови мистецтва. Водночас усі вчені-психологи підкреслюють, що високий рівень осмислення не відкидає, а навпаки, обов'язково передбачає емоційний відгук читача, його здатність суб'єктивно, особисто співпереживати долю героїв. «Активне, цілісне сприймання на вищому рівні – це сприймання твору у всьому багатстві його змісту і форми,» - писав Б. Мейлах [8,19].

Виховання читача, здатного сприймати художній твір у всьому його багатстві – процес довгий і складний, але, якщо початковий етап введення маленької людини в читацьку культуру буде своєчасним і успішним, значно скоротиться число юнаків і дівчат, не здатних або не бажаючих прилучитися до духовного досвіду людства. Зрозуміло, що на кожному етапі освіти розв'язуються свої завдання навчання літератури, спрямовані на оволодіння читацькою діяльністю. І розпочинається така робота вже в дошкільному віці. Ще в 30-х роках ХХ століття відомий психолог Л.Виготський убачав завдання ознайомлення дошкільників з літературою в тому, щоб розкрити перед ними світ словесного мистецтва, закласти практичну, сенсорно-емоційну основу повноцінного сприймання і розуміння художньої літератури.

Важливою є думка Л.Гурович щодо того, що метою літературної освіти дітей у ДНЗ є підготовка їх до систематичної літературної освіти, в тому числі і перспективна практична підготовка до майбутньої теоретичної літературознавчої освіти в старших класах школи[4].

Відомий український педагог В.Сухомлинський також наголошував на необхідності якомога раніше ввести дитину у світ книжок з метою виховання у неї зацікавленості читанням, навчання дбайливого ставлення до книжки.

Аналіз сучасних наукових праць свідчить про те, що поряд із такими ключовими напрямками літературної роботи з дошкільниками, як розвиток у них художньо-емоційного сприймання, виховання мовленнєвої культури, збагачення емоційно-чуттєвого та когнітивного досвіду, виокремлено літературну пропедевтику (Н.Гавриш). Елементарна літературна пропедевтика, на думку вченої, враховує специфіку літератури як мистецтва слова. Щоб пізнати, усвідомити ідейно-естетичний зміст твору, суть зображених у ньому життєвих явищ, замало лише чуттєвого сприймання образів, картин. Потрібні їхнє осмислення, повна літературна обізнаність із найпоширенішими жанрами дитячої художньої літератури та фольклору [3].

Чому саме на етапі дошкільного віку розпочинається підготовка талановитого читача? Це пов'язано насамперед із тим, що дитина в ДНЗ засвоює досить значний за обсягом літературний багаж, набуває літературної начитаності. Саме в ці роки дошкільник широко ознайомлюється з усною народною творчістю, українською та зарубіжною класикою, творами сучасних дитячих письменників і поетів.

Крім того, в дошкільні роки дитина надзвичайно уважна до слова, емоційно чутлива й активна у сприйманні літератури. Цей період є найбільш сприятливим для формування практичних основ естетичного сприймання літератури. У дошкільному віці також відбувається активний розвиток відтворювальної уяви, необхідної для повного розуміння словесного образу, основних зв'язків у творі, характеру персонажа, його дій, вчинків, переживань, а також мотивів його поведінки. Науковці відзначають такі особливості дітей-дошкільників, як емоційна активність, здатність до співпереживання з героями, розуміння образної будови літературного твору (А.Богуш, О.Запорожець, Д.Ельконін, Г.Люблінська, Є.Лукіна, Н.Циванюк та ін.).

Вчасно розпочата систематична робота з метою формування у вихованців ДНЗ здатності сприймати й розуміти твір художньої літератури допоможе їм подолати труднощі літературної освіти в початковій школі, пов'язані з переходом на новий тип сприймання літератури (самостійне читання). Крім того, в дошкільному віці закладаються підвалини повноцінної читацької діяльності дітей, відбувається практичне засвоєння ними відомостей про основні засоби художнього зображення в літературі.

Зрозуміло, що на етапі дошкілля перед вихователем не стоять такі завдання, як формування в дітей навички самостійного читання, ознайомлення їх з елементами теорії літератури, з літературою в процесі її історичного розвитку, розкриття таких складних питань, як літературні традиції, новаторство, спадкоємність, епоха тощо. Це входить у коло завдань шкільної літературної освіти.

Від дошкільних навчальних закладів вимагається ознайомити дітей з художньою літературою. Узагальнено можна сформулювати такі завдання:

- виховувати в дітей інтерес до художньої літератури, здатність до цілісного сприймання творів різних жанрів; забезпечити засвоєння ними змісту літературних творів та емоційний відгук на них;
- формувати початкові уявлення про особливості художньої літератури: видове й жанрове розмаїття (проза, поезія), їх специфіку, найпростіші елементи образності в мові літературних творів.

Визначено й нормативні показники літературно-художнього розвитку дітей. Так, у дитини старшого дошкільного віку, випускника ДНЗ має бути розвинене художньо-естетичне сприймання літературного твору в єдності змісту та художньої форми, що виявляється у здатності дитини відчувати образну мову поезії, казки, оповідання, в розумінні теми, ідеї, змісту твору; розвинений поетичний слух – здатність відчувати виразні засоби художнього мовлення, насолоджуватися художнім словом. Літературна обізнаність дитини виявляється у знанні нею творчості дитячих письменників та поетів української класики, сучасної та світової літератури й фольклорних творів, розумінні їх жанрових, композиційних, мовних особливостей. Дошкільник бере активну участь у художній комунікації: вміє підтримувати бесіду про зміст, ідею, персонажів твору, передавати свої враження, переживання, розповідати відомі казки, оповідання; з інтересом ставиться до творчої мовленнєвої діяльності, книжки, художньої літератури, має бажання висловлювати власні почуття в образному слові [3,6].

Як бачимо, програми виховання чітко визначають завдання, спрямовані на забезпечення елементарної літературної освіти дошкільників, що можна розглядати як один із шляхів формування в дитини інтересу до книжки, бажання її читати. Разом з тим вони не передбачають цілеспрямованого поступового вироблення звички до літературного читання.

Зрозуміло, що і в практиці роботи вихователів основна увага приділяється збагаченню літературного досвіду дітей, а саме: ознайомленню дітей з творчістю поетів, письменників, прилученню їх до аналізу засобів художньої виразності, розкриттю перед ними характерних особливостей казки, вірша, оповідання тощо. При цьому нерідко забувають про основну мету – виховання «талановитого» читача. Зазначимо і той факт, що в останні роки дитяча література певною мірою стала виконувати функцію обслуговування дитинства. За допомогою книжки діти дізнаються про те, як перейти вулицю, чим село відрізняється від міста, про природу рідного краю, різні професії тощо. Сьогодні немає жодної методики, де б не використовувалася дитяча література. Так, у дошкільній лінгводидактиці художня література розглядається як один із засобів мовленнєвого розвитку дітей; за допомогою літератури вивчаються певні елементарні математичні поняття; частина змісту екологічного виховання дошкільників також реалізується через художні твори. Нерідко читання або розповідь художнього тексту розглядається просто як розважальний засіб. Такий підхід свідчить про те, що вихователі вбачають в літературі не мистецтво, яким вона є, а суму методичних прийомів, які сприяють вирішенню окремих завдань, крім завдання виховання читача. Отже, і інтереси дитини-дошкільника як читача залишаються поза виховним процесом.

Які ж педагогічні умови сприятимуть вихованню культурного читача, формуватимуть у нього інтерес до книги? А нашу думку, таких умов декілька. Ми переконані в тому, що однією з них є створення розвивального середовища. Що ми маємо на увазі, коли говоримо про розвивальне середовище в аспекті виховання «талановитого читача»? Це насамперед створення літературного центру (або, як його традиційно називають, куточка книжки, можливості якого зазвичай використовуються далеко не повно). Мета такого центру – виховання у дітей інтересу до книжки, дбайливого ставлення до неї, формування та закріплення навички користування книжкою.

Книжковий фонд центру складають програмові твори, твори, які рекомендуються для вільного читання, хрестоматії, дитяча пізнавальна й енциклопедична література, найулюбленіші книжки. У літературному центрі також мають бути книжки-картинки, книжки-ширми, книжки-іграшки, книжки-забавлянки, дитячі журнали, альбоми, ілюстрації, листівки тощо. Тут також можна виставити книжки, оформлені відомими художниками; різні видання однієї і тієї ж книжки, але ілюстровані різними художниками. Таке розмаїття книжкового середовища буде стимулювати самостійну пізнавальну активність дітей, розвивати їх кругозір, поступово виробляти в них уміння орієнтуватися у книжковому матеріалі.

Книжковий фонд літературного центру забезпечуватиме пізнавальний і літературний розвиток дитини лише за умови періодичного змінювання в ньому художньо-літературного матеріалу. Разом з тим, необхідно дотримуватися певних вимог щодо кількості книжок на виставці. Так, у молодшій групі може бути одночасно представлено 3-4 добре проілюстрованих книжки, у середній – 4-5 відомих книжок, у старшій – до 8-10 книжок, як відомих, так і нових для дітей. Бажано, щоб кожна книжка була в двох-трьох примірниках, щоб одночасно розглядати її мали змогу кілька дошкільників.

У літературному центрі старшої групи вихователь може виставляти нові книжки, які він планує прочитати дітям на найближчому занятті з художньої літератури. Попередній розгляд ілюстрацій стимулюватиме зацікавленість дітей, бажання дізнатися про зміст виставленої книжки. У центрі доцільно відвести окрему полицку для пізнавальної літератури під умовною назвою «Розумні книжки». Саме тут розташується тематична добірка книжок із проблем, які цікавлять старших дошкільників. Тут можуть бути і дитячі енциклопедії, і доступні дітям цього віку книжки про Космос, зоологію, географію, комп'ютери тощо.

Створення розвивального середовища передбачає раннє ознайомлення дитини з книжкою та її занурення в атмосферу читання. Зазначимо, дошкільники ще не можуть самі читати. Але, тільки слухаючи читання дорослих, діти здатні обирати твори, сприймати їх, а, отже, бути читачами.

Знайомство дітей з художньою літературою відбувається як на спеціальних заняттях, так і в повсякденному житті. Провідною формою роботи з художньою літературою у ДНЗ є заняття різного типу: фронтальні, групові, індивідуально-групові, які рівномірно чергуються впродовж тижня, місяця, кварталу. Згідно з вимогами чинних програм такі заняття проводяться один раз на тиждень у всіх вікових групах. Деякі науковці рекомендують заняття з художньої літератури проводити щодня: фронтальні і групові – двічі на тиждень, індивідуальні та індивідуально-групові – тричі на тиждень [2].

Методика проведення занять з художньої літератури у ДНЗ достатньо розроблена такими відомими українськими та російськими вченими, як Н.Гавриш, А.Богущ, Н.Карпинська, О.Лещенко, Л.Панкратова, Є.Тихєєва, О.Фльоріна, О.Ушакова та ін. Сьогодні науковцями-методистами визначено критерії відбору літератури та принципи її читання дітям різного віку, методи ознайомлення дошкільників із творами художньої літератури, структуру заняття, прийоми, спрямовані на формування в дітей художньо-естетичного сприймання та розуміння літературних текстів.

На жаль, поза увагою науковців і практиків залишається такий пласт роботи, як читання дітям книжок у повсякденному житті. Занурення дітей у читання художньої літератури передбачає щоденну їх зустріч із книжкою. Як правило, на практиці вихователі часто читають дітям, інколи занадто часто, перетворюючи це в розважальний

або дисциплінарний засіб. Певної системи в роботі з літературою поза заняттями не спостерігається. Вона, як правило, епізодична, непланована і не забезпечує на належному рівні виховання в дітей інтересу до читання.

Сучасні дослідження переконливо свідчать про те, що реалізація розвивального потенціалу художньої літератури залежить як від добору текстів, так і від правильної організації читання як спільної партнерської діяльності дорослого з дітьми.

Відбір творів та послідовність їх читання в групі визначається вихователем, який обов'язково має враховувати бажання дітей і залучати їх до обговорення списку творів. Оскільки тексти можуть бути різними за обсягом і жанрами, при плануванні роботи слід передбачити чергування великих і малих літературних форм, прозових та віршованих творів для читання дошкільникам.

Зазначимо, що в позанавчальній діяльності літературний багаж дітей може розширюватися як за рахунок програмових, так і позапрограмових творів української та світової дитячої літератури. Поза заняттями можна читати дітям ті книжки, з якими вони ознайомилися на занятті. Повторення попереджає забування, сприяє вихованню в дітей любові до віршів, казок, оповідань, до книжки загалом. У повсякденному житті також нерідко відбувається і первинне ознайомлення дітей з творами художньої літератури.

Особливе місце в дитячому читанні посідає такий жанр, як повість. Читання великих за обсягом книжок привчає дошкільників протягом тривалого часу слідкувати за діями одних і тих самих персонажів, оцінювати їхні вчинки, висловлювати своє ставлення до них, зберігати в пам'яті частини прочитаного, пов'язувати твір літератури з життям. Читання такої книжки стає для дитини особливо захоплюючим, якщо найбільш цікаві розділи кількаразово перечитуються. На жаль, як свідчить досвід, більшість вихователів недооцінюють роботу з великими літературними формами; перевага надається читанню невеликих творів – оповідань, казок.

Важливою умовою виховання майбутнього читача є правильний добір методів ознайомлення дошкільників із художнім твором. Нагадаємо, діти самі ще читати не можуть, вони лише оволоділи читацькою діяльністю на рівні сприймання на слух. Авторський задум художнього твору доносить до них вихователь, який виступає посередником між письменником і дітьми. Тому основними методами ознайомлення дітей з художніми творами є розповідь (детальний переказ тексту вихователем) і читання.

Перше враження дітей про книжку багато в чому залежить від якісного виконання дорослим літературного твору. Відносно художнього читання доречно згадати рекомендації Н. Карпинської. Завдання вихователя, на думку вченої, допомогтися такого виконання твору, щоб діти могли сприйняти не тільки його зміст, а й художню форму, образну мову, мелодійність, ритм, риму [5].

У низці праць відомих учених (А.Богуш, Р.Жуковська, Н.Карпинська, М.Коніна, Є.Тихеева, Є.Фльоріна та ін.) виписані певні правила, яких має дотримуватися вихователь, читаючи дітям літературні твори. Ось лише деякі з них: необхідно максимально переконливо передати дітям задум автора, ідею твору, розкрити образи, їхню сутність; характер читання має відповідати стилю твору, його жанровим особливостям; вихователь має голосом передати логічну й синтаксичну мелодійність мовлення, музику й ритм вірша тощо; читати потрібно так, щоб діти не тільки розуміли кожне слово у тексті, зміст кожного речення, усвідомлювали зв'язки речень між собою, а й не втрачали інтересу до читання, до книжки в цілому; читаючи твір, вихователь не повинен залишатися байдужим до його змісту; він має передати дітям своє ставлення до фактів, зображених у творі, викликати у слухачів певний настрій думок і почуттів.

Тільки за такої умови художній твір переконує, захоплює дітей, впливає на них. Загальновідомо, що основним засобом передачі педагогом власних почуттів, свого ставлення до зображеного є інтонація, яка має бути природною, правдивою, переконливою.

Педагогу необхідно пам'ятати і враховувати вікові особливості сприймання дітьми літературних творів і в залежності від цього використовувати засоби, які дозволили б дітям чіткіше уявити художній образ, створений словом. Так, у процесі читання художніх творів дітям молодшого дошкільного віку можна використовувати інтонації з метою

виразного підкреслення яскравих слів, які характеризують певний образ, контрастні поєднання темпів та ритмів залежно від змісту й форми читаного твору. Дітям старшого дошкільного віку доступне емоційне сприймання психологічних пауз, насичених напруженою почуттів.

Разом з тим, як усяке мистецтво, виразне читання вимагає від вихователя збереження чуття міри. Так, перенавантаження виконання різкими, нав'язливими інтонаціями, різноманітною мімікою, психологічно не виправданими механічними жестами (качання зі сторони в сторону, постукування по столу тощо), дисциплінарні зауваження під час читання є недоречними і заважають повноцінному сприйманню й розумінню твору.

Не зайвим буде нагадати вихователям і про те, що читати дітям слід сидячи, при цьому триматися прямо, зібрано і разом з тим невимушено; не нахилитися над книжкою (це може призвести до утруднення дихання й уривчастого читання). Діти мають повністю бачити обличчя вихователя, спостерігати за його поглядом, мімікою, вплив яких під час читання має особливу емоційну силу і дозволяє вихователеві слідкувати за тим, як діти сприймають текст.

Для того щоб донести до дітей задум автора, вплинути на їхні почуття, переживання, педагог має заздалегідь докладно проаналізувати твір, дібрати засоби виразного читання або розповіді (інтонація, розстановка пауз, логічних наголосів), виробити чітку і правильну вимову кожного слова, фрази, речення. Він повинен вільно орієнтуватися в матеріалі для читання або добре запам'ятати текст, який розповідатиме вихованцям.

Цілком зрозуміло, що реалізація завдання з формування в дітей-дошкільників читацької діяльності неможлива без істотного підвищення рівня психолого-педагогічних і літературознавчих знань вихователя, сформованості в нього готовності до роботи з творами дитячої літератури. Наші спостереження показують, що певна частина педагогів ДНЗ слабо обізнана з вітчизняною дитячою літературою, недостатньо володіє принципами формування кола дитячого читання, нерідко не готова до виконання завдань, проголошених чинними програмами виховання й розвитку дитини.

Певні труднощі становить для вихователів аналітичний метод роботи з художнім текстом. За родом своєї діяльності педагоги мають слідкувати за тим, як діти сприймають і розуміють художній твір, адже від цього залежить повнота розвивально-виховного впливу літератури на дитину. Однак доводиться констатувати, що більшість вихователів недостатньо володіє професійними вміннями організовувати процес сприймання дошкільниками літературного твору, коригувати його. На нашу думку, зазначені недоліки методичної підготовки кадрів для ДНЗ можна було б усунути, якщо передбачити в навчальному плані низку спецкурсів, спецсемінарів, які б забезпечили майбутніх вихователів ґрунтовними знаннями про сутність читацької діяльності, специфіку її формування в дошкільному віці, етапи становлення читацької культури, сучасні технології навчання дошкільників розуміти твори художньої літератури.

Висновки. Результати дослідження підтвердили актуальність проблеми пропедевтичної підготовки дітей дошкільного віку до оволодіння читацькою діяльністю, суть якої полягає в повноцінному спілкуванні з книжкою під час її читання або розповіді вихователем ДНЗ. Основними умовами успішної роботи з дитячою літературою є створення розвивального середовища, раннє ознайомлення дітей з кращими зразками художньої літератури, адресованої дошкільникам, добір ефективних методів і прийомів опрацювання творів для читання в дошкільному навчальному закладі, володіння вихователем технікою виразного читання і сучасною методикою формування в дітей читацької діяльності.

Стаття не вичерпує всіх аспектів роботи з дитячою книжкою у різних вікових групах ДНЗ. Окремого висвітлення потребують питання формування в дошкільників початкових умінь орієнтуватися в дитячих книжках, відтворювати зміст прочитаного (прослуханого) тексту літературного твору тощо.

Література

1. *Богуш А.М.* Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика. Монографія /А.М.Богуш. – Запоріжжя, Просвіта, 2002. -216 с.
2. *Богуш А.М.* Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. /А.Богуш, Н.Гавриш, Т.Котик .- К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 304 с.
3. *Гавриш Н.* Художньому слову – гідне місце в освітньому просторі //Дошкільне виховання, 2006. -№3. –С.15-19.
4. *Гавриш Н.* Художнє слово і дитяче мовлення /Н.Гавриш. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005 – 128 с. (Б-ка «Шк. Світу»).
4. *Гурович Л.М.* Понимание образа литературного героя детьми старшего дошкольного возраста (6-7 лет). Автореферат диссертации кандидата педагогических наук. – М., 1969. – 29 с.
5. *Карпинская Н.С.* Художественное слово в воспитании детей /Н.С.Карпинская. - М.: Педагогика, 1972. – 152 с.
6. *Кононко О.* Художня література //Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. –К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. –С.149-152.
- 7.*Мейлах Б.С.* Художественное восприятие как научная проблема // Художественное восприятие. – Ленинград,1971. –С.3-25.
8. *Никифорова В.Й.* Психология восприятия художественной литературы. /В.Й.Никифорова. – М.: Наука, 1972. -152 с.